

Podsumowanie badań

Projekt EnTrust, finansowany przez Program w zakresie badań naukowych i innowacji Horizon 2020, bada dynamikę zaufania i braku zaufania do rządów w całej Europie, analizując ich konsekwencje dla demokratycznego zaangażowania i praktyk rządzenia. Badając zaufanie na różnych poziomach, od administracji pierwszego kontaktu po wpływ mediów i ruchów społecznych, projekt identyfikuje kluczowe czynniki kształtujące dynamikę zaufania i nakreśla strategię zwiększania odpowiedzialności rządów i zaufania publicznego. Niniejszy dokument zawiera zwięzły przegląd projektu EnTrust, podkreślający jego główne ambicje i ustalenia w ramach pakietów roboczych od pierwszego do siódmego.

ZB1: teoretyczne i normatywne podstawy zaufania i nieufności

Informacja o badaniu

Głównym celem Zadania Badawczego nr 1 (ZB1) było zebranie i zsyntetyzowanie obecnej wiedzy na temat zaufania i nieufności w sferze zarządzania, w celu zapewnienia dokładnego i interdyscyplinarnego podsumowania ich atrybutów, czynników je wywołujących i konsekwencji. W trakcie trwania ZB1 skrupulatnie dopracowywano i poszerzano ramy koncepcyjne i teoretyczne, które miały zarówno stanowić wkład do badań przeprowadzonych w kolejnych fazach projektu, jak i je odzwierciedlać.

Praca koncepcyjna i teoretyczna opierała się na dwóch filarach. Z jednej strony przeprowadzono badania źródeł wtórnych w celu przeglądu obecnej literatury z zakresu nauk politycznych, socjologii, psychologii, medioznawstwa i filozofii. ZB1 miało na celu

podsumowanie tych kluczowych spostrzeżeń, podkreślenie istniejących luk badawczych i wprowadzenie ram koncepcyjnych mających na celu udoskonalenie naszej wiedzy i ukierunkowanie przyszłych badań. Z drugiej strony, sporządzono serię notatek podsumowujących główne wyniki badań empirycznych oraz wyciągających główne wnioski koncepcyjne i teoretyczne. Na podstawie obu filarów opracowano zniuansowane podejście do badania zaufania i nieufności, które opowiada się za kompleksową definicją, uznającą rolę zaufania i nieufności w zwiększaniu odpowiedzialności i przejrzystości w strukturach zarządzania.

Kluczowe ustalenia

W przeglądzie literatury podkreślono, że chociaż wcześniejsze badania wzbogaciły nasze rozumienie zaufania do rządu, wiązały się one z istotnymi ograniczeniami. Po pierwsze, tendencja do uproszczonego utożsamiania nieufności z niskim zaufaniem pomija subtelne różnice między ignorancją, apatią i obojętnością. Co więcej, badania nie podjęły w wystarczający sposób tematu unikalnych ram zarządzania w UE ani psychologicznych podstaw zaufania, co doprowadziło do niejasnych wniosków na temat interakcji między zarządzaniem krajowym i europejskim oraz niewystarczającego zrozumienia rozwoju zaufania w różnych krajobrazach politycznych i kulturowych. Po drugie, brakuje spójnych ram, które łączyłyby perspektywy racjonalno-użyteczne i oparte na normach z zauważalną luką w badaniu, w jaki sposób zaufanie i nieufność funkcjonują we współzależny i zinstytucjonalizowany sposób w ramach rządów. Wreszcie, dyskusje normatywne często redukują zaufanie do zasadniczo

pozytywnego aspektu, a nieufność do negatywnego, upraszczając ich złożoną rolę w demokracji. Perspektywa ta pomija sytuacyjny charakter zaufania i wartość krytycznego obywatelstwa, wskazując na potrzebę bardziej wyrafinowanego modelu normatywnego, który ocenia stosowność zaufania i nieufności w różnych scenariuszach osobistych i instytucjonalnych.

W tym kontekście proponowane ramy koncepcyjne koncentrują się wokół trzech kluczowych propozycji. Pierwszą z nich jest postrzeganie zaufania i nieufności nie jako ścisłych przeciwieństw, ale jako zjawisk komplementarnych, które mogą współistnieć, a każde z nich odgrywa inną rolę w krajobrazie politycznym. Perspektywa ta odrzuca postrzeganie zaufania i nieufności jako jedynie przeciwstawnych biegunów lub funkcjonalnych odpowiedników, zamiast tego opowiadając się za dualistycznym poglądem, który podkreśla ich unikalne cechy i wpływy na różnych poziomach. Podkreśla, że zaufanie i nieufność współistnieją, kształtowane przez różne czynniki, i jednocześnie wpływają na postrzeganie instytucji publicznych przez obywateli. Analiza zarówno zaufania, jak i nieufności zapewnia głębsze zrozumienie demokratycznych rządów, opowiadając się za „przemyślanym zaufaniem”, w którym obywatele jednocześnie ufają i kontrolują aktorów i instytucje polityczne, uznając, że nieufność może napędzać demokratyczne innowacje, zachęcając do czujnego nadzoru nad władzą. Bezwarunkowe zaufanie może je osłabić, kładąc nadmierny nacisk na lojalność i wzajemność. W tym kontekście należy jednak wziąć pod uwagę przypadki, w których ze względu na brak zaangażowania ludzi lub nacisk na formalne zasady w stosunku do zaufania do podmiotów politycznych nie występuje ani zaufanie, ani nieufność. Tym samym zaufanie różni się od zwykłej zależności, ponieważ jednostki często polegają na ludziach, technologii i systemach w zakresie ich

funkcjonalności, nie zastanawiając się nad podstawowymi aspektami zaufania w tych interakcjach.

Po drugie, ramy te podkreślają wzajemność w relacjach zaufania, uwypuklając znaczenie interakcji między obywatelami a różnymi podmiotami władzy. To relacyjne podejście podkreśla złożoną interakcję i wzajemne zależności między obywatelami a podmiotami władzy, wykraczając poza zwykłe postawy i rozważając, w jaki sposób dynamika ta jest kształtowana i odzwierciedla szersze społeczne kultury zaufania. Perspektywa ta uwzględnia współzależności między zaufaniem i byciem darzonym zaufaniem, nieufnością i byciem tym, komu się nie ufa. Ujawnia, że zaufanie do rządu obejmuje wzajemne i instytucjonalnie osadzone relacje, oferując bardziej zniuansowane zrozumienie tego, jak zaufanie i nieufność wzajemnie na siebie wpływają w kontekście społecznym. Co więcej, jedna z krytycznych uwag dotyczy powszechnego w badaniach empirycznych podejścia, które postrzega (instytucjonalne) zaufanie wyłącznie z perspektywy osoby ufającej, postrzegając je jako cechę psychologiczną, predyspozycję kulturową lub indywidualną ocenę wiarygodności instytucji. Zalecane podejście podkreśla znaczenie uwzględnienia wszystkich aspektów instytucjonalnego zaufania i nieufności, w tym osoby darzącej zaufaniem, osoby obdarzanej zaufaniem i charakteru samej relacji zaufania.

Po trzecie, zaufanie i nieufność są wysoce warunkowe, różnią się w zależności od różnych grup społecznych, krajów i systemów politycznych, pod wpływem czynników takich jak nierówności społeczne, polaryzacja ideologiczna i wydajność instytucjonalną. Kompleksowe badania wskazują, że poziomy zaufania nie są rozłożone równomiernie, ale są kształtowane przez kontekst społeczno-polityczny. Co więcej, analiza zaufania i nieufności do rządów wymaga szerszej perspektywy, która

obejmuje podmioty polityczne, gospodarcze i eksperckie na szczeblu lokalnym, krajowym i europejskim, uznając złożone współzależności i potencjalne skutki uboczne przenikania się tych sfer. Ta poszerzona perspektywa pozwala na bardziej zniuansowane zrozumienie dynamiki zaufania w wielopoziomowych systemach zarządzania, podkreślając zmienność zaufania w różnych układach instytucjonalnych.

W badaniach wielowymiarowe i porównawcze podejście jest niezbędne, aby uchwycić skomplikowany proces tworzenia, podtrzymywania i spadku zaufania i nieufności w ramach rządów, obejmujący poziomy mikro-, mezo- i makro. Podejście to uznaje sposób, w jaki indywidualne doświadczenia, dynamika grupy i dyskurs publiczny wspólnie kształtują postrzeganie władzy. Podkreśla znaczenie uwzględnienia bezpośrednich interakcji między obywatelami a przedstawicielami władzy, roli organizacji i podmiotów zbiorowych w sporze politycznym oraz wpływu debat społecznych na publiczne postrzeganie wiarygodności. Co więcej, perspektywa porównawcza podkreśla znaczące różnice w poziomach zaufania w różnych kontekstach społeczno-politycznych, co widać w różnych krajach europejskich. Podkreśla to potrzebę kompleksowych ram, które uwzględniają wieloaspektowy charakter zaufania i nieufności oraz ich konsekwencje dla demokratycznych rządów.

ZB2: zaufanie i nieufność w „administracji pierwszego kontaktu”

Informacja o badaniu

W ramach drugiego zadania badawczego projektu EnTrust (ZB2) przeprowadzono szczegółową analizę dynamiki zaufania i nieufności, w szczególności koncentrując się na interakcjach rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej z administracją pierwszego kontaktu. Ten obszar zarządzania jest kluczowy,

ponieważ służy jako główny punkt kontaktu między obywatelami a strukturą administracyjną. Celem było naświetlenie różnych poziomów, form, warunków i mechanizmów, za pomocą których zaufanie jest zyskiwane, utrzymywane lub zmniejszane w tych kluczowych interakcjach.

Kierując się krytycznymi pytaniami, w badaniu sprawdzono subiektywne interpretacje zaufania i nieufności zarówno ze strony obywateli, jak i pracowników pierwszego kontaktu. Zbadano, w jaki sposób czynniki w różnych krajach wpływają na to postrzeganie, rolę systemów opieki społecznej i kształtowania polityki na poziomie mikro, wpływ krajowych kultur zaufania oraz specyficzne doświadczenia pracowników pierwszego kontaktu i obywateli, które stanowią podstawę dynamiki zaufania.

Metodologia ZB2 opierała się na badaniach jakościowych, głównie poprzez wywiady przeprowadzone między marcem 2020 r. a lutym 2021 r. Badanie objęło różne lokalizacje, w Czechach, Danii, Niemczech, Grecji, Włoszech, Polsce i Serbii, od dużych miast po małe miejscowości. Takie podejście pozwoliło zebrać kompleksowy zestaw doświadczeń w różnych grupach wiekowych, na różnych poziomach doświadczenia zawodowego oraz w różnych działach lub sekcjach instytucji opieki społecznej i usług socjalnych. Łącznie przeprowadzono 115 wywiadów z pracownikami pierwszego kontaktu i 117 z obywatelami korzystającymi z pomocy społecznej, tworząc bogaty zbiór danych do analizy. Wszystkie wywiady zostały nagrane, transkrybowane i przeanalizowane przy użyciu indukcyjnej analizy treści opartej na zasadach teorii ugruntowanej.

Kluczowe ustalenia

Kompleksowa analiza wywiadów w ramach zadania badawczego 2 (ZB2) projektu EnTrust

ujawniła złożony krajobraz relacji zaufania i nieufności w administracji pierwszego kontaktu, z wyraźnymi różnicami w różnych krajach. W doświadczeniach obywateli i pracowników socjalnych z zaangażowanych krajów zaufanie i nieufność są konceptualizowane w kategoriach relacji, w których wiarygodność wyłania się jako kluczowy element. Ten punkt widzenia uznaje zaufanie za dynamiczny, ewoluujący konstrukt, który jest kształtowany przez wzajemne działania i reakcje obu zaangażowanych stron. Interakcje między obywatelami a pracownikami pierwszego kontaktu w pomocy społecznej generalnie zawierały pewien poziom zaufania, ale kontrastowały z szerszą nieufnością wobec instytucjonalnego systemu pomocy społecznej. Ta dychotomia była widoczna w różnych krajach, podkreślając znaczną różnicę między indywidualnym a systemowym postrzeganiem wiarygodności. W tych interakcjach uwidacznia się wzajemny charakter zaufania i nieufności, gdzie nieufność obywatela może prowadzić do sceptycyzmu pracownika socjalnego, potencjalnie prowadząc do cyklu wzajemnej nieufności, który podważa skuteczność systemów opieki społecznej.

W Danii szczególnie podkreślano znaczenie komunikacji, sugerując, że poprawa komunikacji jest kluczem do wzrostu zaufania. Ewolucja zaufania lub nieufności w czasie oraz wzajemność relacji między obywatelami a pracownikami pierwszego kontaktu zostały zidentyfikowane jako kluczowe czynniki wpływające na dynamikę zaufania. Zaufanie było silnie związane z tym, że pracownicy pomocy społecznej byli postrzegani jako wiarygodni i traktowali klientów jak jednostki, zapewniając im tym samym znaczny poziom autonomii. Należy jednak pamiętać, że nadmiar zaufania może prowadzić do samozadowolenia i niewystarczającego krytycznego zaangażowania, potencjalnie utrwalając nieefektywność w działaniu.

Z drugiej strony, czynniki przyczyniające się do nieufności różniły się między krajami. W Czechach, Serbii i Polsce, a także do pewnego stopnia w Niemczech, nieufność była podsycana przez szereg czynników, w tym nieprzestrzeganie standardów zawodowych, brak szacunku, formalności i rozdrobnienie systemu, postrzeganą niesprawiedliwość, niskie świadczenia, rygorystyczną procedurę ustalania, czy rodzina spełnia kryterium dochodowe, praktyki kontrolne, a w niektórych przypadkach dyskryminację ze względu na pochodzenie etniczne. W Niemczech i w Polsce obywatele zgłaszali, że ich zaufanie do pracowników pomocy społecznej wzrosło po otrzymaniu pomocy, co wskazuje, że pozytywne doświadczenia z poszczególnymi pracownikami mogą wpływać na ogólny poziom zaufania.

Chociaż badanie wykazało wysoki stopień podobieństwa w odniesieniu do procesów budowania zaufania i funkcji zaufania w różnych krajach, specyficzne dla danego kraju czynniki systemowe i kontekstowe również odegrały rolę w kształtowaniu zaufania lub nieufności. Czynniki te obejmowały poziom rozdrobnienia instytucjonalnego w pomocy społecznej, specjalizację zadań, to, czy wejście obywateli do systemu było dobrowolne czy nie, obciążenie pracowników pierwszego kontaktu, niedobór personelu, jego rotację, wypalenie zawodowe, stres związany z ubieganiem się o pomoc społeczną oraz jakość bezpośredniej komunikacji i współpracy między pracownikami a klientami.

Zaufanie i nieufność okazały się być dynamicznymi zjawiskami, ewoluującymi w zależności od doświadczeń zaangażowanych stron. Zaufanie do poszczególnych pracowników niekoniecznie przekładało się na zaufanie do szerszego systemu pomocy społecznej; istniał potencjał eskalacji nieufności opartej na emocjach klientów. Pracownicy pierwszego kontaktu często doświadczali jednoczesnego

zaufania i nieufności wobec swoich klientów, dodając kolejną warstwę do skomplikowanej natury tych relacji.

Wpływ zaufania i nieufności przyjmował różne formy. Zaufanie wzmacniało współpracę między urzędnikami i obywatelami, poprawiając wydajność i jakość usług. W przypadku pracowników pomocy społecznej, zaufanie ułatwiało sprawniejsze prowadzenie sprawy, tj. opierało się na gotowości do zmniejszenia poziomu formalności, gdy tylko było to możliwe, a w przypadku obywateli prowadziło do otwarcia się, ujawnienia problematycznych kwestii związanych z życiem osobistym, stosowania się do sugestii pracownika pomocy społecznej i zapewniało poczucie bezpieczeństwa. Jednocześnie nieufność, zwykle postrzegana negatywnie, może działać jako istotny mechanizm kształtowania odpowiedzialności, pobudzając niezbędne reformy systemu i większą odpowiedzialność. W szerszym kontekście politycznym, choć większość obywateli wykazywała ograniczone zainteresowanie polityką, skupiając się raczej na „życiu codziennym”, znaczna liczba wyrażała pozytywne zaufanie do UE jako całości, doceniając korzyści płynące z członkostwa w UE.

ZB3: rola demokratycznych ruchów społecznych w kształtowaniu zaufania i nieufności

Informacja o badaniu

Trzecie zadanie badawcze (ZB3) projektu EnTrust miało na celu zbadanie roli nowych demokratycznych ruchów społecznych we współczesnych strukturach zarządzania. Badania miały na celu zrozumienie, w jaki sposób ruchy te wpływają na partycypację polityczną i zaufanie publiczne w obliczu coraz mocniejszego wycofywania się obywateli z tradycyjnych instytucji politycznych. ZB3 miało na celu

zbadanie wewnętrznej demokracji tych ruchów, ich wpływu na zaufanie do rządów, ich interakcji z opinią publiczną i innymi podmiotami społecznymi oraz wpływu ich strategii zaangażowania lub konfrontacji z instytucjami na zaufanie społeczne. Celem było dostarczenie szczegółowej analizy dynamiki nowych demokratycznych ruchów społecznych i ich implikacji dla demokratycznego zaangażowania i zaufania do systemów zarządzania.

ZB3 miało na celu ustalenie, w jaki sposób ruchy te działają jako alternatywne platformy uczestnictwa politycznego, potencjalnie przekształcając konwencjonalną strukturę zaufania do rządów. Od marca do maja 2021 r. w badaniu uczestniczyły grupy fokusowe z udziałem uczestników ruchów społecznych z Czech, Danii, Niemiec, Grecji, Włoch, Polski i Serbii. Każdy ruch społeczny był reprezentowany przez grupę fokusową składającą się z głównych członków i inną grupę zwolenników ruchu, wykorzystującą do rekrutacji uczestników metodę kuli śnieżnej. Metoda ta pozwoliła na dogłębne zbadanie poglądów ruchów na temat wewnętrznej demokracji, zaufania do instytucji oraz ich strategii współpracy zarówno z organizacjami rządowymi, jak i pozarządowymi.

Badanie zagłębiło się w skomplikowany związek między zaufaniem a nieufnością w różnych społeczeństwach europejskich, badając wewnętrzne działania tych ruchów, ich zaangażowanie w sprawy obywateli oraz szersze implikacje dla zaangażowania w demokrację i instytucjonalnego zaufania.

Kluczowe ustalenia

Badanie wykazało, że większość ruchów społecznych charakteryzuje się zdecentralizowanymi strukturami, w których organizacja opiera się na zasługach lub praktyce. Grupy te zazwyczaj delegują zadania w oparciu o

indywidualne możliwości, preferencje i dostępność, a podejmowanie decyzji leży głównie w rękach głównych grup. Członkostwo jest warunkowo inkluzywne, ponieważ otwartość na nowych członków jest uzależniona od wspólnych wartości oraz odrzucenia dyskryminacji i wykluczenia społecznego. Ogólnie rzecz biorąc, ruchy te stawiają na wewnętrzną decentralizację i horyzontalność, nadając priorytet praktykom deliberacyjnym i podkreślając znaczenie równości i inkluzywności.

Wyniki projektu EnTrust pokazały zniuansowaną rolę zaufania i nieufności w dynamice tych ruchów i ich interakcji ze strukturami zarządzania. Stwierdzono, że ogólne zaufanie jest uważane za niezbędne dla funkcjonowania społeczeństwa, ale skrajne formy (braku) zaufania, takie jak „ślepe” lub „naiwne” zaufanie, a także ogólna nieufność, są postrzegane negatywnie. Badanie podkreśla, że umiarkowany poziom nieufności jest uważany za korzystny, ponieważ sprzyja krytycznemu myśleniu i czujności wśród obywateli. Ta forma sceptycyzmu zachęca jednostki do kwestionowania i analizowania, zwiększając w ten sposób demokratyczne zaangażowanie i zapobiegając samozadowoleniu. Wręcz przeciwnie, przesadne formy zaufania mogą podważać spójność społeczną, zniechęcając do kontroli i pozwalając, by nikt nie kontrolował ani nie kwestionował władzy.

Zaufanie odgrywa kluczową rolę w mobilizacji obywateli w ramach ruchów społecznych, ponieważ ludzie mają tendencję do przyłączania się do ruchów, którym ufają. Ruchy te uznają również rolę zaufania we wspieraniu spójności społecznej i ułatwianiu wspólnych działań. Badanie ujawniło zróżnicowane postrzeganie zaufania do instytucji w poszczególnych krajach. Przy tym, wyraźny brak zaufania do instytucji politycznych manifestował się w Serbii, Włoszech, Polsce, Grecji i Czechach. Z kolei w

Danii i Niemczech zaufanie do instytucji jest bardziej warunkowe.

W badaniu zaobserwowano, że współpraca między ruchami społecznymi a instytucjami rządowymi (IR) i organizacjami pozarządowymi (NGO) jest selektywna i często uważana za konieczną, ale może prowadzić do nieporozumień między członkami ruchu. Współpraca ta ma głównie charakter lokalny (jak widać w Niemczech, Włoszech i Polsce) i jest postrzegana jako mająca niejasny lub potencjalnie negatywny wpływ na zaufanie obywateli, z wyjątkiem Danii. W ten sposób badanie naświetla wzajemny charakter zaufania i nieufności w kontekście współpracy ruchów społecznych z organizacjami rządowymi i pozarządowymi. Zaufanie i nieufność nie są statyczne, ale dynamiczne, wpływając i będąc pod wpływem działań i interakcji tych ruchów z instytucjami. Wzajemność tę widać po tym, jak selektywna współpraca ruchów z instytucjami może budować lub podważać zaufanie. Na przykład pozytywne zaangażowanie, oparte na wartościach podzielanych z organizacjami pozarządowymi, ma tendencję do zwiększania zaufania obywateli. Z kolei konieczna, ale ostrożna współpraca z instytucjami rządowymi, zwłaszcza postrzegana jako polaryzująca lub mająca niejasne skutki, może odzwierciedlać i napędzać cykl nieufności obywateli do instytucji politycznych i vice versa. Ta skomplikowana interakcja podkreśla kluczową rolę ruchów społecznych w pośredniczeniu między zaufaniem a nieufnością w tkance demokratycznego społeczeństwa.

Badanie sugeruje, że aby odbudować lub wzmocnić zaufanie w społeczeństwach, instytucje lokalne i krajowe powinny być bardziej otwarte, przejrzyste, odpowiedzialne i aktywnie angażować obywateli. Ruchy społeczne podkreślają znaczenie dialogu, wymiany i dyskusji z obywatelami, ale mniej głośno mówią o działaniach na szczeblu UE,

prawdopodobnie ze względu na postrzeganie instytucji UE jako bardziej oderwanych od zwykłych obywateli. Mimo to istnieje zgoda co do tego, że ruchy społeczne mogą odegrać znaczącą rolę w zwiększaniu zaufania obywateli, choć opinie na temat strategii, w jaki sposób można to osiągnąć, są różne.

Co do demokracji i zaangażowania, znaczenie głosowania jako formy uczestnictwa politycznego różni się w zależności od kraju i ruchu. Uczestnicy z całej Europy zgadzają się, że różne formy uczestnictwa są kluczowe dla życia demokratycznego. Ruchy społeczne opowiadają się za bardziej partycypacyjną i bezpośrednią demokracją i uważają, że instytucje powinny bardziej angażować się w sprawy obywateli. Ruchy społeczne są niemal jednogłośnie postrzegane jako istotne podmioty, dzięki którym obywatele stają się bardziej widoczni i silniejsi w sferze publicznej i politycznej, co sugeruje, że aktywne uczestnictwo w tych ruchach może wzmocnić pozycję obywateli i doprowadzić do zmiany społecznej.

ZB4: rola mediów w budowaniu zaufania i nieufności: informacja czy polaryzacja?

Informacja o badaniu

Badania w ramach zadania badawczego nr 4 (ZB4) projektu EnTrust przyglądały się roli dziennikarstwa politycznego i mediów informacyjnych jako głównego mediatora relacji zaufania w demokracji. W ramach tego ZB zbadano różne poziomy zaufania do mediów i kwestionowanie zaufania za pośrednictwem mediów. W szczególności przeanalizowano, w jaki sposób zaufanie do demokratycznego rządu i nauki było kwestionowane w mediach tradycyjnych i społecznościowych podczas pandemii Covid-19. Analizując sposób, w jaki media przedstawiają i uzasadniają (nie)wiarygodność rządów i działań ekspertów, badania

miały na celu określenie sposobów, w jakie relacje medialne i komentowanie wiadomości przyczyniają się do świadomego kształtowania opinii i krytyki lub, przeciwnie, do polaryzacji opinii politycznych, mobilizacji skrajnych stanowisk i rozprzestrzeniania się dezinformacji, które są wymierzone w wiarygodność naukowców, rządu i przedstawicieli politycznych. Ponadto, przechodząc od kwestionowania zaufania do możliwości jego budowania, badanie unaoczniało dobre praktyki zapewniające jakość dziennikarstwa i zwalczanie dezinformacji.

Metodologia obejmowała wieloaspektowe podejście obejmujące gromadzenie danych w siedmiu krajach europejskich: Czechach, Danii, Niemczech, Grecji, Włoszech, Polsce i Serbii. Opierając się na istniejących badaniach opinii publicznej, PR4 rozpoczął się od mapowania i porównywania zmieniających się poziomów zaufania do mediów w trzech wymiarach, a mianowicie w różnych krajach, w różnych typach mediów i produktów dziennikarskich oraz w czasie (2010–2020/21). Następnie PR4 dokonał analizy porównawczej doniesień prasowych na temat pandemii COVID-19 w różnych mediach, generując oryginalne dane na temat zaufania za pośrednictwem mediów. Rozszerzyła się ona na analizę interakcji użytkowników i komentarzy na stronach różnych gazet na Facebooku, zapewniając wgląd w nastroje i reakcje opinii publicznej. Ponadto przeprowadzono kompleksowe wywiady z ekspertami zaangażowanymi w walkę z dezinformacją, w tym z osobami zaangażowanymi w weryfikację faktów i przeciwdziałanie dezinformacji. Te różnorodne wątki badań zakończyły się syntezą wyników, które zostały dokładnie przeanalizowane i omówione w dyskusji ekspertów przy okrągłym stole, wzbogacając badania o różne perspektywy.

Kluczowe ustalenia

Kompleksowe ustalenia ZB4 wyjaśniają szczegółowo w jaki sposób zaufanie do rządów i ekspertów naukowych było kwestionowane podczas pandemii na różnych platformach medialnych. Gazety głównego nurtu są powszechnie uznawane za prezentujące zrównoważony punkt widzenia, bez promowania ekstremistycznych stanowisk. We wszystkich analizowanych krajach pandemia nadała wysoką rangę władzy wykonawczej, naukowcom i ekspertom jako odbiorcom zaufania, a nie opozycji rządowej. Podobnie, przeciwnicy lockdownów i szczepień nie zostali dopuszczeni do głosu. Kontestacja zaufania nie kwestionowała zasadniczo władzy państwowej ani prawdy naukowej, ale raczej zachęcała do zniuansowanej debaty na temat roli rządów i ekspertów naukowych w sytuacji kryzysowej. Niemniej jednak polityka zdrowotna, a w szczególności bezpieczeństwo i skuteczność szczepionek, była jedną z najgoręcej dyskutowanych w gazetach kwestii. Pod względem treści konkursy zaufania są silnie kształtowane przez racjonalne rozumowanie, koncentrując się na wydajności i wiedzy specjalistycznej jako kluczowych kryteriach wiarygodności, podczas gdy kryteria wiarygodności oparte na wartościach prawie nie odgrywają roli. Ten obraz szeroko informującej i zrównoważonej debaty w gazetach został odwrócony podczas analizy kwestionowania zaufania przez czytelników wiadomości w mediach społecznościowych w odpowiedzi na wybrane komunikaty informacyjne zamieszczone na Facebooku. Media społecznościowe często służą jako platforma dla użytkowników, którzy zazwyczaj wyrażają sceptycyzm i nieufność, przedkładając osobiste wartości nad zgodność z faktami, aby wzmocnić swoje argumenty. Ta dynamika sugeruje, że media społecznościowe mogą nie sprzyjać zrównoważonemu i opartemu na zaufaniu dyskursowi. Tradycyjnym mediom,

z ich zobowiązaniem do krytycznego raportowania i prowadzenia przemyślanych dyskusji, przypisuje się odgrywanie bardziej znaczącej roli w pielęgnowaniu środowiska oświeconego lub krytycznego zaufania wśród odbiorców.

Co do zaufania do mediów, opinia publiczna różni się znacznie w poszczególnych krajach, co wskazuje na wpływ czynników regionalnych i kulturowych w kształtowaniu postrzegania wiarygodności i rzetelności mediów przez opinię publiczną. W Danii wysoki poziom zaufania do instytucji publicznych obejmuje również media i dziennikarstwo, które są powszechnie uważane za bardzo ważne dla społeczeństwa i demokracji. W Czechach, Niemczech i Włoszech zaufanie do mediów i dziennikarstwa jest na średnim poziomie, z wyższym poziomem zaufania do mediów publicznych i sceptycyzmem wobec wysokich udziałów w rynku i wyników mediów komercyjnych. W Grecji, Serbii i Polsce zaufanie do mediów i dziennikarstwa jest szczególnie niskie, co odzwierciedla szersze wyzwania społeczne i krajobraz medialny zdominowany przez rząd i kilku magnatów medialnych, co prowadzi do kryzysu zaufania.

Pandemia zaostrzyła problem dezinformacji we wszystkich krajach, co podkreśla potrzebę wdrożenia kompleksowych programów edukacyjnych w celu zwiększenia odporności na dezinformację. Nie widać jednak spadku zaufania do wiadomości i dziennikarstwa jako efektu pandemii. Wręcz przeciwnie, poziom zaufania do tradycyjnych mediów pozostał ogólnie stosunkowo stabilny w ciągu 10 lat, a w różnych krajach (zwłaszcza w Niemczech i we Włoszech) poziom zaufania do wiadomości nawet nieznacznie wzrósł w ciągu pierwszych dwóch lat pandemii.

Poza tymi ustaleniami dotyczącymi poszczególnych krajów, aby skutecznie walczyć z rozprzestrzenianiem się dezinformacji, eksperci

zasugerowali wieloaspektowe podejście. Obejmuje ono wzmocnienie roli profesjonalnych dziennikarzy jako kluczowych pośredników zaufania, opowiedzenie się za przeprojektowaniem platform mediów społecznościowych, aby obejść preferencyjną selekcję wprowadzających w błąd treści przez algorytmy oraz podkreślanie znaczenia zaangażowania Unii Europejskiej we współregulację platform cyfrowych w celu utrzymania równowagi między wolnością wypowiedzi a niezbędnym nadzorem. Ponadto apeluje się o kompleksowe szkolenia w zakresie umiejętności korzystania z mediów i wiadomości, a także o solidne wsparcie dla inicjatyw sprawdzania faktów w celu weryfikacji prawdziwości informacji. Bezpieczeństwo dziennikarzy również staje się nadrzędną kwestią, wraz z rosnącą liczbą przypadków kampanii oszczerstw, mowy nienawiści oraz ataków słownych i fizycznych, szczególnie ze strony podmiotów niepaństwowych podczas demonstracji publicznych lub w trakcie przeprowadzania wywiadów. W niektórych scenariuszach zgłaszano, że podmioty państwowe nadużywały swojej władzy w celu zastraszania dziennikarzy, co podkreśla pilną potrzebę wzmocnienia środków ochrony pracowników mediów przed taką agresją.

ZB5: rozwojowo-psychologiczna wiedza na temat zaufania i nieufności

Informacja o badaniu

Celem zadania badawczego nr 5 (ZB5) w ramach projektu EnTrust było dogłębne zbadanie dynamiki zaufania i nieufności do rządów na ważnych etapach życia, od wczesnego okresu dojrzewania do dorosłości, w szczególności w grupach wiekowych 11–12, 14–15, 18–19 i 30–50 lat. Badanie to zostało przeprowadzone w kontekście siedmiu krajów europejskich: Czech, Danii, Niemiec, Grecji, Włoch,

Polski i Serbii. Głównym celem było przeanalizowanie konceptualizacji, korelatów i czynników poprzedzających zaufanie i nieufność, szczególnie w świetle środków wdrożonych przez władze i instytucje publiczne w celu kontrolowania pandemii COVID-19.

Aby całościowo zrozumieć tak postawiony problem badawczy, projekt został zorganizowany wokół kilku pytań badawczych, podzielonych na kategorie jakościowe i ilościowe. Badania jakościowe miały na celu odkrycie znaczenia nie/ufności wobec władz i instytucji publicznych wśród różnych grup wiekowych, w szczególności w odniesieniu do środków kontroli COVID-19. Ich celem było również zrozumienie, w jaki sposób grupy te konstruują źródła swojej nie/ufności wobec tych podmiotów, a także w relacjach międzyludzkich. Z kolei badania ilościowe koncentrowały się na zbadaniu związku między zachowaniem władz — w szczególności ich głosem, przejrzystością uzasadnień i przewidywalnością działań — a zaufaniem lub nieufnością społeczeństwa i gotowością do zaakceptowania ich decyzji. Ponadto zbadano, czy skutki te były sumaryczne, czy warunkowe i rozważono, czy poczucie bycia szanowanym może w nich pośredniczyć.

Aby odpowiedzieć na te pytania, zastosowano metodę mieszaną, łączącą jakościowe grupy fokusowe z ankietą eksperymentalną na dużą skalę. Początkowa faza obejmowała przeprowadzenie 56 grup fokusowych z udziałem łącznie 251 uczestników we wszystkich siedmiu krajach uczestniczących, w celu zebrania bogatych, jakościowych spostrzeżeń na temat złożonej natury zaufania. Te spostrzeżenia posłużyły następnie do przeprowadzenia drugiej fazy, eksperymentu opartego na ankiecie z udziałem 4082 uczestników z czterech wybranych krajów (Czech, Niemiec, Włoch i Serbii). Takie podejście pozwoliło na dogłębne zbadanie niuansów postrzegania

i konceptualizacji zaufania i nieufności na różnych etapach życia i w różnych kontekstach kulturowych.

Kluczowe ustalenia

W części badania poświęconej rozumieniu (nie)ufności, uczestnicy zaprezentowali zniuansowaną perspektywę, która ujawniła, że zaufanie i nieufność są odrębnymi, ale potencjalnie współistniejącymi wymiarami. Widoczna była zgoda co do tego, że pożądany jest stan umiarkowanego zaufania jako „stan idealny” - ta forma zaufania wyłania się z krytycznej oceny dostępnych informacji, a nie z niekwestionowanej ich akceptacji lub odrzucenia. Uczestnicy wskazywali skrajności zaufania i nieufności jako niepożądane, łącząc je z nieodłącznym ryzykiem związanym ze ślepyim podążaniem za władzami lub ich całkowitym odrzuceniem bez należytej rozwagi. Co więcej, fundamentalny poziom ogólnego zaufania do innych był podkreślany jako niezbędny do utrzymania dobrze funkcjonującego społeczeństwa, co sugeruje, że znaczenie braku zaufania jest silnie uzależnione od kontekstu, podkreślając tym samym jego złożony i sytuacyjny charakter.

Badając źródła braku zaufania, uczestnicy jako kluczowe wskazali wiedzę i postrzegane kompetencje władz. Domagano się decyzji i polityk, które byłyby nie tylko dobrze uzasadnione, ale także przekonująco wyjaśnione, poparte różnorodnymi argumentami. Odnotowano jednak pewne zastrzeżenie: nadmiar informacji może prowadzić do przeładowania nimi, co sprzyja niepewności i ostatecznie nieufności. Ta delikatna równowaga podkreśla znaczenie dostarczania ilości informacji wystarczającej do zrozumienia, ale nie będącej przytłaczającą. Czułość uczestników na oznaki działania decydentów we własnym interesie, zwłaszcza w celu osiągnięcia korzyści

finansowych, podkreśliła kluczowe źródło nieufności. Taki sceptycyzm wobec motywów kładzie nacisk na uczciwość i altruizm decydentów.

Co więcej, zaufanie rozkwitało w warunkach przewidywalności, przejrzystości i spójności, podczas gdy nieufność rosła w środowiskach naznaczonych nieprzewidywalnością, niejednoznacznością i niespójnością. Zmienne podejście do działań mających powstrzymać pandemię COVID-19, charakteryzujące się częstymi zmianami wytycznych i polityk, było znaczącym czynnikiem erodującym zaufanie, co ujawniło kruchą naturę zaufania obywateli do rządów. Zaufanie, jak wynika z dyskursu, było w dużej mierze zależne od doświadczeń, kształtowane i dostosowywane w toku bezpośrednich interakcji z ludźmi lub władzami. Na uwagę zasługuje wpływ krytycznych doświadczeń, które mogą głęboko zmienić skłonność do zaufania lub nieufności, zjawisko wyraźnie widoczne podczas wstrząsu pandemii. Co więcej, koncepcja wzajemności jawiła się jako kamień węgielny zaufania, przy czym dominoowało oczekiwanie wzajemnego zaufania, zwłaszcza w relacjach międzyludzkich. Podczas gdy oczekiwania te zmniejszyły się w relacjach formalnych, postrzegana nieufność ze strony władz mogła wywołać odwzajemnioną nieufność ze strony obywateli, co podkreślało złożoność interakcji między oczekiwaniami, percepcją i doświadczeniami w krajobrazie braku zaufania.

Badanie dotyczące proceduralnych aspektów zachowania władz podkreśliło powszechnie pozytywny wpływ możliwości zabierania głosu, przejrzystości uzasadnienia i przewidywalnych ram we wszystkich krajach i kontekstach, znacznie zwiększając zaufanie i akceptację, jednocześnie zmniejszając nieufność. Ta triangulacja głosu, przejrzystości i przewidywalności nie tylko sprzyjała rozwojowi zaufania, ale także wskazywała, że brak lub

obecność jakiegokolwiek pojedynczego aspektu może prowadzić do znacznych zmian stopnia zaufania, nieufności i akceptacji w różnych krajach, kontekstach i zmiennych wynikowych. Kluczową psychologiczną podstawą tych pozytywnych wyników było poczucie bycia szanowanym. Gdy władze angażowały się w działania uwzględniające konsultacje, przejrzystość lub ustanawiały przewidywalne ramy, uczestnicy czuli się bardziej szanowani, co z kolei sprzyjało większemu zaufaniu, gotowości do akceptacji decyzji i zmniejszeniu się poziomu nieufności.

Co ciekawe, wpływ tych aspektów proceduralnych różnił się w zależności od wieku, szczególnie w przypadku młodszych uczestników w określonych krajach, takich jak Czechy i Serbia. Młodsze osoby były mniej podatne na wpływ przejrzystości w uzasadnieniach, co sugeruje, że znaczenie wpływu przejrzystości na zaufanie rośnie wraz z wiekiem. Ponadto ta grupa demograficzna wykazywała słabszą reakcję na brak pozytywnych aspektów proceduralnych, co sugeruje, że skumulowane efekty głosu, przejrzystości i przewidywalności w zachowaniu władz stają się bardziej widoczne wraz z wiekiem. Tendencje te nie były jednak powszechnie obserwowane, co wskazuje na potencjalne czynniki specyficzne dla danego kraju. Pomimo tych różnic, nadrzędne procesy psychologiczne rządzące nie/ufnością wobec władz wykazały niezwykłą spójność w różnych kontekstach, od podejmowania decyzji na szczeblu krajowym po codzienne zarządzanie. Chociaż uznano różnice kontekstowe, badania podkreśliły wszechobecny wpływ ogólnych aspektów proceduralnych na kształtowanie relacji nieufności z władzami, sugerując szeroko stosowane ramy zwiększania zaufania w różnych środowiskach.

W miarę jak jednostki rozwijają się, ich zrozumienie ogólnospołecznych implikacji nie/ufności ewoluuje, zwiększając ich zdolność do

angażowania się w nieufność w bardziej ogólnym kontekście. Z wiekiem ludzie coraz bardziej doceniają i krytycznie oceniają informacje, wykorzystując swoje zgromadzone doświadczenia życiowe, aby zwiększyć swoje zaufanie lub nieufność wobec innych, w tym władz. Ten proces dojrzewania daje starszym osobom umiejętność rozumienia niuansów, pozwalając im skuteczniej dostrzegać i poruszać się po złożonej dynamice braku zaufania.

Wśród najmłodszych kohort, w wieku od 11 do 15 lat, poufność, szczególnie w kontekście utrzymywania tajemnic, wyłania się jako kluczowy element rozwoju zaufania. Kontrastuje to z dorosłymi, którzy kładą większy nacisk na wspólne wartości i światopogląd jako podstawę zaufania. Co więcej, dla tych młodszych osób wpływ rodziny odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu postrzegania zaufania i nieufności wobec władz. Poleganie na rodzicach lub innych członkach rodziny, by uzyskać wskazówki, komu lub czemu można zaufać, wskazuje na etap rozwojowy, w którym zewnętrzny, rodzinny wkład ma kluczowe znaczenie w kształtowaniu ich zrozumienia i postaw wobec autorytetów. Podkreśla to znaczącą rolę wieku i etapów rozwoju w modulacji dynamiki zaufania, sugerując, że strategie budowania zaufania mogą wymagać dostosowania do różnych grup wiekowych, by skutecznie wspierać zaufanie i zrozumienie w społeczeństwie.

ZB6: ocena zaufania i nieufności obywateli wobec władzy: formy, czynniki warunkujące, skutki i środki zaradcze

Informacja o badaniu

Zadanie badawcze 6 (ZB6) projektu EnTrust zostało zrealizowane w podziale na dwa główne segmenty, A i B, w celu zbadania podstaw i konsekwencji politycznego zaufania i nieufności w ramach zachowań

instytucjonalnych i zasad demokracji deliberatywnej. Część A uruchomiła innowacyjną ankietę internetową w siedmiu krajach europejskich (Czechy, Dania, Niemcy, Grecja, Włochy, Polska i Serbia) między styczniem a czerwcem 2023 roku. Badanie to miało na celu odkrycie złożonej gamy czynników, od szczegółów społeczno-demograficznych po kulturę polityczną i postawy psychologiczne, które kształtują zaufanie i nieufność polityczną. Podkreślono znaczenie rozróżnienia między zaufaniem opartym na intencjach instytucji a ich wynikami, oferując szczegółowe badanie dynamiki zaufania w całej Europie. Z drugiej strony, część B obejmowała eksperyment z internetowymi kwestionariuszami deliberatywnymi (IKD) na temat zmian klimatu we Włoszech, Grecji, Polsce i Danii, badając, w jaki sposób praktyki demokracji deliberatywnej wpływają na zaufanie polityczne. Ta innowacyjna metoda rekrutowała uczestników z początkowej ankiety, wykorzystując różne podpowiedzi do dyskusji, aby zbadać, w jaki sposób demokracja uczestnicząca wpływa na zaufanie i postawy, pogłębiając tym samym wgląd w sposób, w jaki demokratyczne zaangażowanie może sprzyjać zaufaniu.

Dążąc do zrozumienia politycznego zaufania i nieufności, w części A zastosowano najnowocześniejsze metodologie, aby przeanalizować nawarstwiający się wpływ kształtujący zaufanie zarówno na poziomie osobistym, jak i wspólnotowym. Skoncentrowano się na reprezentatywnej próbie kwotowej mieszkańców w wieku 18 lat i starszych z każdego kraju, biegle posługujących się językiem narodowym, badając szerokie spektrum czynników determinujących zaufanie w różnych warunkach zarządzania. Nowe podejście zastosowane w części B przetestowało wpływ demokracji deliberatywnej na zaufanie polityczne poprzez połączenie badań jakościowych i ilościowych. Uczestnicy zaangażowali się w dogłębne dyskusje na temat istotnych kwestii

społecznych, a w badaniu zastosowano metody statystyczne, aby pokazać, w jaki sposób aktywne zaangażowanie w demokrację może kształtować postrzeganie zaufania do instytucji politycznych. W ten sposób unaoczniono transformacyjny potencjał procesów deliberacyjnych w zwiększaniu zaufania politycznego.

Kluczowe ustalenia

Kompleksowa analiza przeprowadzona w ramach badania w siedmiu krajach pokazała złożony obraz, w którym poziomy zaufania różniły się znacznie między rządami na szczeblu niższym niż krajowy, krajowym i europejskim, przy czym generalnie większe zaufanie pokładano w instytucjach niepolitycznych, takich jak wojsko, policja i sądy, niż w podmiotach upolitycznionych, takich jak parlamenty i partie polityczne. Warto zauważyć, że w Polsce i Serbii rządy krajowe cieszyły się większym zaufaniem niż ich lokalne lub regionalne odpowiedniki, podczas gdy Dania i Niemcy wykazywały nieco bardziej pozytywne nastawienie do polityków, co unaocznilo skomplikowaną dynamikę zaufania regionalnego i krajowego. Badanie podkreśliło również wpływ na zaufanie czynników socjodemograficznych, ujawniając, że niższe zaangażowanie w praktyki religijne było zwykle powiązane z niższym zaufaniem w danym kraju, z wyjątkiem Danii, a wyższe wykształcenie i poziom dochodów korelowały z większym zaufaniem do europejskich rządów, z godnymi uwagi wyjątkami w krajach takich jak Serbia.

Rola doświadczeń jednostek z instytucjami państwowymi, podkreślająca sprawiedliwe traktowanie, przejrzystość i postrzeganie korupcji, znacząco wpłynęła na zaufanie polityczne. W krajach Europy Północnej i Środkowej sprawiedliwe traktowanie przez instytucje opieki społecznej korelowało z wyższym zaufaniem narodowym, podczas gdy postrzegana

korupcja zmniejszyła zaufanie we wszystkich badanych krajach. W tej części wskazano na znaczenie uczciwych i przejrzystych rządów w budowaniu zaufania, przy czym negatywne doświadczenia i postrzeganie korupcji prowadzą do obniżenia poziomu zaufania.

Elementy kultury politycznej, w tym zainteresowanie polityką, skuteczność, poglądy antyestablishmentowe i wiara w teorie spiskowe, wraz z partyjnością i preferencjami ideologicznymi, odegrały złożoną rolę w kształtowaniu zaufania politycznego. Podczas gdy skuteczność polityczna była pozytywnie skorelowana z zaufaniem europejskim, nastroje antyestablishmentowe i spisek negatywnie wpływały na zaufanie zarówno do rządów krajowych, jak i europejskich. Analiza podkreśliła również „lukę zaufania” między osobami związanymi z partiami rządzącymi, które wykazywały wyższe zaufanie do polityki krajowej, a osobami popierającymi partie opozycyjne, przy czym zwolennicy eurosceptycyzmu wykazywali niższe zaufanie na poziomie UE. Ten wieloaspektowy związek między uczestnictwem w życiu politycznym, subiektywnym dobrostanem i zaufaniem politycznym dodatkowo ilustrował różnorodne wpływy na zaufanie do rządów, wskazując na zniuansowaną interakcję osobistych postaw politycznych, doświadczeń i szerszych trendów społecznych w kształtowaniu zaufania publicznego do instytucji politycznych.

Jeśli chodzi o segment B ZB6, analiza wpływu internetowych kwestionariuszy deliberatywnych (IKD) na zgłaszane przez samych respondentów zaufanie do instytucji wykazała ograniczone efekty bezpośrednie, co sugeruje, że asynchroniczny i mniej wciągający charakter ODP w porównaniu z procesami deliberatywnymi offline mógł przyczynić się do trudności w osiągnięciu statystycznie istotnego wpływu na zaufanie. Eksperyment miał jednak znaczący wpływ na kilka innych wskaźników, co

sugeruje, że zaufanie deklarowane przez same osoby biorące udział w badaniu mogło nie w pełni uchwycić niuansów dynamiki zaufania. Warto zauważyć, że uczestnicy wyrazili pragnienie pełnienia przez instytucje publiczne bardziej aktywnej roli w podejmowaniu omawianych tematów i wykazali większe uznanie dla bezpośrednich mechanizmów demokratycznych, co sugeruje dążenie do większego zaangażowania w debaty polityczne. Wyniki wskazały również na wzrost zewnętrznej skuteczności politycznej, zgodnie z literaturą, która sugeruje, że deliberacja może poprawić postrzeganie reakcji politycznej. Co więcej, eksperyment wpłynął na poglądy uczestników na konkretne kwestie, takie jak dylemat wyboru pomiędzy wzrostem gospodarczym a ochroną środowiska, co sugeruje, że procesy deliberacyjne mogą zmieniać opinie na kluczowe tematy polityczne.

W badaniu przeanalizowano ponadto, w jaki sposób różne rodzaje interakcji w ramach deliberacji, a mianowicie interakcje z przedstawicielami politycznymi i ekspertami naukowymi, wpływają na postawy osób w nich uczestniczących. Wyłączne interakcje z politykami doprowadziły do zwiększonego uznania roli przedstawicieli politycznych i zmniejszenia postaw antypolitycznych, podkreślając potencjał bezpośredniego kontaktu z politykami w celu zwiększenia skuteczności politycznej i zmniejszenia cynizmu wobec polityki. W przeciwieństwie do tego, interakcje wyłącznie z ekspertami sprzyjały większemu rozczarowaniu rozwiązaniami politycznymi i podkreślały przewagę indywidualnych działań nad zaangażowaniem politycznym, wskazując na „technokratyczną” zmianę w perspektywach uczestników. Wyniki te podkreśliły złożoność poprawy zaufania instytucjonalnego dzięki procesom deliberacyjnym, sugerując, że podczas gdy bezpośrednio zaangażowanie postaci politycznych może pozytywnie wpłynąć na poglądy na temat interwencji

politycznej i zaufania do instytucji, wyłączna interakcja z ekspertami może zachęcić do wycofania się z rozwiązań politycznych. Badanie podkreśliło znaczenie relacji bliskości w budowaniu zaufania i zasugerowało, że procesy deliberacyjne, pomimo wyzwań stawianych przez platformy cyfrowe, mogą odgrywać kluczową rolę w wypełnianiu luki między obywatelami a instytucjami, oferując wgląd w skuteczne strategie zwiększania demokratycznego zaangażowania i zaufania w erze malejącego zaangażowania w partie masowe.

ZB7: cywilizowanie zaufania i nieufności: wzory do naśladowania i rekomendacje

Informacja o badaniu

Zadanie badawcze numer 7 (ZB7) w ramach projektu EnTrust zostało zaprojektowane w celu skrupulatnego przeanalizowania skomplikowanej dynamiki zaufania i nieufności charakteryzujących interakcję między organizacjami społeczeństwa obywatelskiego (OSO) a zarządzaniem w UE. Podejmując kompleksową analizę, PR7 miał na celu zmapowanie obecnego krajobrazu, określenie roli zaufania w tych interakcjach oraz odkrycie potencjalnych dróg do wzmocnienia dialogu i współpracy.

Przyjmując podejście oparte na metodach mieszanych, ZB7 rozpoczął wieloaspektowe badanie, które obejmowało analizę ewolucji uczestnictwa obywatelskiego w zarządzaniu UE, zbadanie genezy i warunków sprzyjających zaufaniu organizacji społeczeństwa obywatelskiego do instytucji UE oraz ocenę praktyk dialogu obywatelskiego, które są uważane za godne zaufania zarówno na poziomie UE, jak i państw członkowskich. Metodologia obejmuje szerokie spektrum technik gromadzenia danych, w tym badania źródeł

wtórnych, sondaże, grupy fokusowe i wywiady z przedstawicielami różnych organizacji społeczeństwa obywatelskiego, zapewniając w ten sposób bogate i zniuansowane zrozumienie czynników wpływających na dynamikę zaufania w kontekście zarządzania UE.

Kluczowe ustalenia

W badaniu dotyczącym ewolucji zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego w zarządzanie UE nie ustalono jednoznacznie, czy lekceważenie organizacji społeczeństwa obywatelskiego przez instytucje UE wynika z braku zaufania. Podkreślono jednak, że zaufanie do UE opiera się zasadniczo na zasadach i wartościach zapisanych w traktatach UE, podkreślając zasady normatywne, takie jak „dobre sprawowanie rządów” wyszczególnione w białej księdze w sprawie europejskiego sprawowania rządów z 2001 roku. Dokument ten oznacza przejście w polityce UE od zwykłego rozpowszechniania informacji, jak miało to miejsce w Traktacie Amsterdamskim z 1997 r., do zwiększania uczestnictwa i formalizowania kontaktów z organami pośredniczącymi. Skandal „Qatargate” z 2022 r. oznaczał niepowodzenie, zmniejszając udział organizacji społeczeństwa obywatelskiego, ale ostatnie tendencje wskazują na wznowienie wysiłków na rzecz uznania i sformalizowania roli organizacji społeczeństwa obywatelskiego w demokratycznym zarządzaniu na szczeblu UE. Koncepcja dobrego sprawowania rządów w UE jest rozumiana jako równowaga między zaufaniem a pewną dozą nieufności, co znajduje odzwierciedlenie w rezolucjach Parlamentu Europejskiego 2022/2075(INI) i 2023/2034(INI), przedstawiających elementy zarówno zaufania, jak i nieufności.

W kontekście UE rozróżnienie między zaufaniem instytucjonalnym a zaufaniem interpersonalnym pokazuje, że chociaż oba są

zakorzenione w podstawowych zasadach i wartościach Unii, ich ścieżki rozwoju są rozbieżne. Zaufanie instytucjonalne powstaje w ramach prawnych i instytucjonalnych, które regulują interakcje i oczekiwania, podkreślając rolę ustrukturyzowanych środowisk we wspieraniu zaufania. Jednak sama obecność ram prawnych nie gwarantuje zaufania na poziomie indywidualnym, wskazując, że zaufanie interpersonalne wynika z sposób bardziej bezpośredni z osobistych doświadczeń i interakcji.

Zaufanie, zarówno instytucjonalne, jak i interpersonalne, jest uważane za kluczowe dla funkcjonowania organizacji społeczeństwa obywatelskiego w UE, służąc jako podstawa współpracy i ułatwiając dostęp do instytucji UE. Ta dynamika podkreśla zróżnicowaną rolę zaufania i nieufności w działaniach OSO, przy czym zaufanie ułatwia zaangażowanie, a nieufność skłania do ostrożności i krytycznego zaangażowania. Waga nieufności, choć zauważana, różni się wśród respondentów, co sugeruje złożoną interpretację jej roli w działalności OSO.

Dwukierunkowy charakter zaufania między organizacjami społeczeństwa obywatelskiego (OSO) a instytucjami UE podkreśla kluczowy aspekt ich interakcji. Podczas gdy zaufanie do UE ma kluczowe znaczenie dla działalności OSO, zaufanie instytucji UE okazuje się równie istotne. Aby podejmowanie decyzji politycznych wykraczało poza zwykłe formalności i stało się naprawdę skuteczne i znaczące, OSO muszą cieszyć się zaufaniem, uznaniem i szacunkiem ze strony tych instytucji, co niestety nie jest powszechnie spełnianym warunkiem. Dynamika ta podkreśla kluczową rolę zaufania w umożliwianiu merytorycznego zaangażowania i współpracy.

Z biegiem czasu postrzeganie zaufania do UE wśród respondentów wykazywało zróżnicowaną trajektorię, z mniej więcej równą liczbą

zgłoszeń wzrostu i spadku zaufania, podczas gdy znaczna część zaobserwowała brak zmian. Ta zmienność wskazuje na złożony i ewoluujący charakter relacji zaufania w kontekście UE. Ponadto koncepcja wzajemnego zaufania i szacunku została podkreślona przez respondentów i uczestników grup fokusowych jako niezbędna do skutecznej współpracy. Istotna jest koncepcja, że zaufanie jest wzajemne i musi płynąć w obu kierunkach, aby konstruktywne zaangażowanie było powszechnie uznawane. Kluczowym czynnikiem ułatwiającym to wzajemne zaufanie było wspólne postrzeganie wspólnej misji, co sugeruje, że dostosowanie celów i wartości może znacznie wzmocnić zaufanie i sojusze między OSO a instytucjami UE, wzmacniając znaczenie wzajemnego zrozumienia i wspólnych celów we wspieraniu środowiska opartego na współpracy i zaufaniu.

Godny zaufania dialog obywatelski w sprawach UE ma zasadnicze znaczenie dla budowania zaufania do zarządzania UE. Znaczące zaangażowanie obywateli i ich organizacji w procesy decyzyjne zwiększa prawdopodobieństwo, że polityki będą odpowiadać na potrzeby społeczności, mając tym samym pozytywny wpływ na zaufanie do rządów. Ustanowienie przejrzystych procesów, przypisanie jasnych obowiązków wyznaczonym osobom w instytucjach i wyjaśnienie ról wszystkich interesariuszy to podstawowe kroki w kierunku budowania zaufania. Jednak brak dialogu obywatelskiego i niespełnienie oczekiwań mogą znacznie osłabić zaufanie do instytucji UE. Zaufanie jest najskuteczniej kultywowane, gdy demokracja jest postrzegana jako przynosząca korzyści wszystkim wyborcom - zarówno ludziom, zwierzętom, jak i środowisku. Udział OSO w całym procesie decyzyjnym ma kluczowe znaczenie dla osiągnięcia tego celu. Pomimo szeroko podzielanych chęci, aby konsultacje były bardziej przejrzyste, demokratyczne i inkluzywne, Parlament Europejski i instytucje

UE nie mają obecnie spójnej strategii dialogu obywatelskiego, często preferując jednokierunkową komunikację ze społeczeństwem. Podczas gdy niedawny „zwrot obywatelski” na poziomie UE był krytykowany za bycie jedynie symbolicznym, pewne podjęte kroki, takie jak współpraca z Europejską Unią Studentów, są wyjątkowo pozytywne, co wskazuje na potencjał bardziej merytorycznego zaangażowania.

Na poziomie państw członkowskich skuteczne informowanie o sprawach UE pozostaje wyzwaniem, czasami rodzącym nieufność. Praktyki związane z dialogiem obywatelskim znacznie różnią się w poszczególnych państwach członkowskich, a istniejące ramy i mechanizmy mające na celu zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego w kształtowanie krajowych stanowisk w sprawie projektów aktów prawnych UE często nie zapewniają spójnego i znaczącego zaangażowania. Pomimo tych wysiłków, organizacje społeczeństwa obywatelskiego w całej UE stoją w obliczu wyzwań, które obejmują nowe niekorzystne przepisy, ograniczenia prawa do protestu i ataki na aktywistów, podnosząc alarm o kurczącej się przestrzeni dla społeczeństwa obywatelskiego. Kwestie te uwypuklają złożony krajobraz dialogu obywatelskiego w UE, podkreślając potrzebę bardziej skoordynowanych wysiłków na rzecz wspierania prawdziwie inkluzywnego, przejrzystego i godnego zaufania dialogu, który może wypełnić lukę między instytucjami UE, państwami członkowskimi i społeczeństwem obywatelskim.

Informacje o projekcie

Projekt EnTrust jest finansowany przez UE w ramach Programu w zakresie badań naukowych i innowacji HORIZON 2020 (umowa o dofinansowanie nr 870572). Konsorcjum EnTrust składa się z ośmiu zespołów partnerskich prowadzących badania i działania

popularyzatorskie w siedmiu krajach (Republika Czeska, Dania, Grecja, Niemcy, Włochy, Polska i Serbia) oraz na poziomie Unii Europejskiej. Plan pracy konsorcjum składa się z siedmiu zadań badawczych poświęconych systematycznej analizie i refleksji nad różnymi aspektami tego tematu.

Więcej informacji na temat projektu EnTrust można znaleźć na stronie www.entrust-project.eu.

Konsorcjum:

[Civil Society Europe](#) (Bruksela, Belgia)

[Uniwersytet Masaryka](#) (Brno, Republika Czeska)

[Uniwersytet Nauk Społecznych i Politycznych Panteion](#) (Ateny, Grecja)

[Uniwersytet Belgradzki, Instytut Filozofii i Teorii Społecznej](#) (Serbia)

[Uniwersytet w Kopenhadze](#) (Dania)

[Uniwersytet w Siegen](#) (Niemcy)

[Uniwersytet Sienieński](#) (Włochy)

[Uniwersytet Warszawski](#) (Polska)

Kontakt

Prof. dr Christian Lahusen
Koordynator projektu
Uniwersytet w Siegen
Wydział Nauk Społecznych
Adolf-Reichwein-Str. 2
57068 Siegen – Niemcy

e-mail entrust@uni-siegen.de

Linki do mediów społecznościowych

Informacje o projekcie

Typ projektu: oparty na współpracy
Edycja: H2020 SC6 GOVERNANCE-01-2019: Trust in Governance
Data rozpoczęcia: luty 2020
Czas trwania: 48 miesięcy
Koordynator: Prof. Dr. Christian Lahusen, Uniwersytet w Siegen
Nr umowy o dofinansowanie: 870572
Budżet projektu finansowany ze środków UE: 2 978 151,25 €

Projekt ten otrzymał dofinansowanie z programu Unii Europejskiej Horizon 2020 w zakresie badań i innowacji na podstawie umowy o dofinansowanie nr 870572. Za treść niniejszej publikacji odpowiedzialni są wyłącznie jej autorzy i nie musi ona odzwierciedlać opinii Unii Europejskiej.

www.entrust-project.eu
